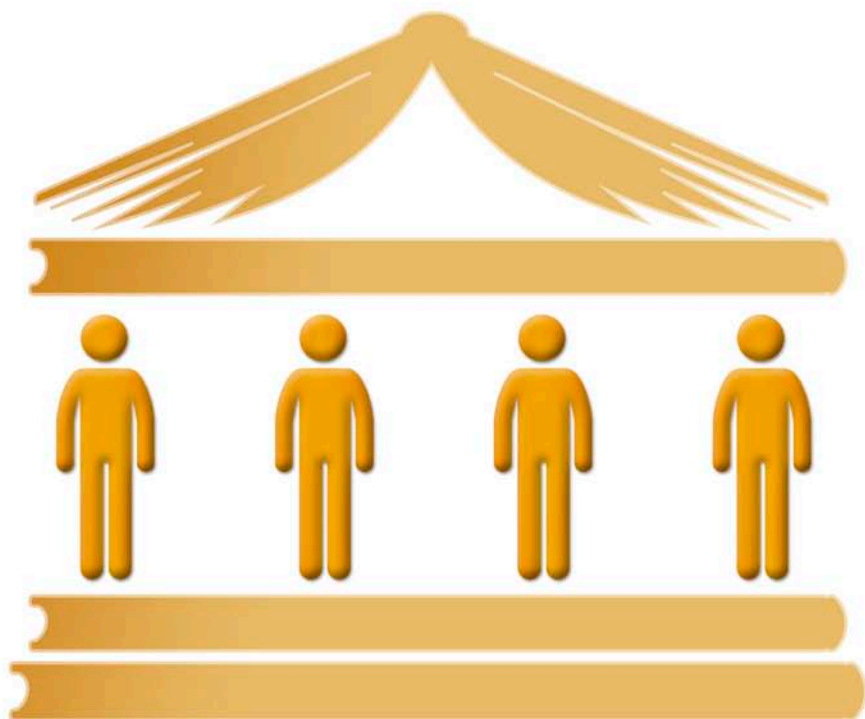

Joaquim Colominas Ferran (ed.)

PER LA BONA POLÍTICA

Propostes per a la regeneració
democràtica

Projecte «De la vella a la nova democràcia»

Amb el suport de:

© 2015 Jaume López, Albert Serra, Francesc Torralba, Àngel Castiñeira,
Joaquim Colominas i Roger Rosich, pels textos respectius

© 9 Grup Editorial, per l'edició
Angle Editorial
Muntaner, 200, àtic 8a
08036 Barcelona
T. 93 363 08 23
www.angleeditorial.com
angle@angleeditorial.com

Primera edició: novembre de 2015
ISBN: 978-84-16139-81-1
DL B 24960-2015
Imprès a Romanyà Valls, SA

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre,
ni la seva incorporació a un sistema informàtic,
ni la seva transmissió en cap forma ni per cap mitjà,
sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació o altres mètodes,
sense el permís previ i per escrit dels titulars del copyright.

Joaquim Colominas
Ferran (ed.)

PER LA BONA POLÍTICA

Propostes per a la regeneració democràtica

Textos de Jaume López, Albert Serra,
Francesc Torralba i Àngel Castiñeira

 Angle Editorial

Taula

Pròleg

A favor de la bona política 9

JOAQUIM COLOMINAS FERRAN. Director de la Fundació
Catalanista i Demòcrata

I

A què ens referim quan parlem de qualitat democràtica? 21

Oportunitats democràtiques del procés

JAUME LÓPEZ. Professor de Ciència Política de la UPF

Per què prosperen o fracassen les nacions? 45

La clau de volta: el sistema institucional

ÀLBERT SERRA. Director de l'Institut de Governança
i Administració Pública d'ESADE

Vers una ciutadania axiològicament responsable 77

FRANCESC TORRALBA. Catedràtic de Filosofia de la URL

Lideratge i ètica pública 101

ÀNGEL CASTIÑEIRA. Director de la Càtedra de Lideratges d'ESADE-URL

II

Idees per millorar la qualitat democràtica del nostre sistema polític 119

ORIO AMAT. Catedràtic d'Economia Financera i Comptabilitat
de la Universitat Pompeu Fabra 121

NORBERT BILBENY. Catedràtic d'Ètica de la Universitat de Barcelona 131

QUIM BRUGUÉ. Catedràtic de Ciència Política de la Universitat
de Barcelona 141

CARLES CAMPUZANO. Diputat per Convergència Democràtica de Catalunya al Congrés dels Diputats 155

JOAQUIM FERRER. Historiador i president de la Fundació Catalanista i Demòcrata 165

JULIÀ DE JÒDAR. Escriptor 171

JUAN JOSÉ LÓPEZ BURNIOL. Notari 177

JOAN MAJÓ. Enginyer i exministre 183

JORDI MATAS DALMASES. Catedràtic de Ciència Política de la Universitat de Barcelona 193

DANIEL ORTIZ. Professor associat del Departament de Ciències Socials d'ESADE 203

JOAN LLUÍS PÉREZ FRANCESCH. Professor titular de Dret Constitucional de la Universitat Autònoma de Barcelona 213

MIQUEL PUIG. Economista 223

JOSEP MARIA RENU. Professor titular de Ciència Política de la Universitat de Barcelona 233

BEGOÑA ROMÁN MAESTRE. Professora de Filosofia de la Universitat de Barcelona 241

JORDI SAURET. Director de Feedback 249

JOSEP SOLER ALBERTÍ. Director de l'Institut d'Estudis Financers de la Generalitat de Catalunya 261

JOAN SUBIRATS. Catedràtic de Ciència Política de la Universitat Autònoma de Barcelona 269

JOSEP M. VALLÈS. Professor emèrit de Ciència Política de la Universitat Autònoma de Barcelona 273

III

Propostes per a la regeneració democràtica 287

JOAQUIM COLOMINAS FERRAN i ROGER ROSICH

Pròleg

A favor de la bona política

JOAQUIM COLOMINAS FERRAN
Director de la Fundació Catalanista i Demòcrata

La Fundació Catalanista i Demòcrata (CatDem) ha organitzat al llarg del primer semestre del 2015 un seguit d'activitats per intentar donar resposta a un dels principals reptes que té plantejats el nostre sistema polític, l'anomenada *desafecció política*, amb la voluntat de contribuir a recuperar la necessària confiança dels ciutadans en els polítics. Aquest és un projecte que ha tingut diferents formats, i la present publicació n'és el penúltim pas.

La Fundació CatDem és una fàbrica d'idees que té vocació d'incidir en la nostra societat. Fem propostes amb la clara voluntat de passar a l'acció, perquè som un pont entre el món del pensament, el món de la reflexió i el món de l'acció política. Per aquest motiu, hem organitzat sessions internes de treball amb experts acadèmics, hem celebrat seminaris oberts a la ciutadania, i hem demanat l'opinió a una vintena d'experts perquè ens ajudessin a pensar junts sobre aquest tema de cabdal importància per al bon funcionament d'un país.

En uns temps de desprestigi de la política, volem defensar la política. La política és una activitat necessària per viure en societat. La política serveix per resoldre els problemes dels ciutadans. I, a la vegada, penso que és l'activitat més noble a què es pot dedicar una persona.

La política té dues cares: la que parla del projecte de futur, la que dibuixa horitzons d'esperança i de futur, la que busca el progrés d'una societat. Però també té l'altra cara: la que se centra en els actors protagonistes, la que representa la lluita per aconseguir i mantenir el poder. Malauradament, en parlar de política es parla més d'aquesta segona visió, la pensada per Maquiavel, que no pas de la primera, la defensada per Plató. Aquí defensarem més Plató que Maquiavel, sense oblidar que aquesta visió de la lluita és conatural a la política.

L'anomenada «desafecció política», la crisi de confiança dels ciutadans en els polítics, no és un fenomen nou ni és exclusiu del nostre sistema polític. La malfiança dels ciutadans en els polítics és un fenomen vell, que té múltiples causes i que és característic de la majoria de democràcies occidentals.

Els sistemes polítics democràtics es fonamenten en els principis de representació política (vivim en democràcies representatives, no directes), de participació política i d'eficàcia governamental (la necessitat que els governs solucionin els problemes dels ciutadans). Doncs bé, malauradament vivim una clara crisi de representació política, de distanciament entre els ciutadans i els representants; hi ha una clara demanda de major participació política de bona part de la ciutadania que no es veu corresposta, i existeix una impotència clara de bona part dels governs per millorar les condicions de vida dels ciutadans.

A casa nostra, aquesta crisi dels ciutadans amb els representants polítics coincideix en el temps amb dues altres crisis. La primera és la forta crisi econòmica, iniciada la tardor del 2008 a la gran majoria de països occidentals, que ha tingut fortes conseqüències socials, com el creixement de

l'atur, l'augment de les desigualtats socials, incerteses personals i laborals en el futur... Aquest fet ha comportat canvis en les relacions entre ciutadans i els seus representants polítics, i ha augmentat el grau d'exigència dels ciutadans amb els polítics.

Així mateix, cal afegir una tercera crisi, que coincideix en el temps amb aquestes dues anteriors: la crisi de relacions entre Catalunya i l'Estat espanyol, que posa fi a l'anomenat «pacte de la transició», un pacte no escrit a través del qual el catalanisme polític es comprometia amb la governabilitat política a l'Estat espanyol a canvi del reconeixement nacional. Les ambigüitats del text constitucional van permetre aconseguir millores competencials per a l'autogovern català quan les aritmètiques parlamentàries ho van permetre, tant en el temps de la UCD com en el del PSOE i en la primera legislatura del govern del PP. Tot va canviar a partir de l'any 2000, en la segona legislatura del govern popular, amb la majoria absoluta del president José María Aznar, durant la qual s'aprofundeix en un procés d'involució autonòmica i d'ofec financer del govern de la Generalitat, un procés que venia de lluny.

A partir d'aquest moment, el catalanisme polític inicià una nova etapa, que posteriorment seria el darrer intent de construir un Estat plurinacional. Va ser l'intent d'impulsar un nou Estatut d'autonomia, el que es va aprovar al Parlament de Catalunya l'any 2005, que tenia bàsicament tres objectius: aconseguir un reconeixement nacional; blindar les competències de l'autogovern, i obtenir un finançament just, que posés fi a l'asfíxia financera que pateix el nostre autogovern i que permetés donar resposta a les necessitats dels ciutadans de Catalunya. Doncs bé, un projecte aprovat per la majoria del Parlament de Catalunya; posteriorment,

tot i haver-li passat el ribot, aprovat pel Congrés dels Diputats, i en tercera instància aprovat en referèndum per la ciutadania de Catalunya, és a dir, un text amb una forta legitimitat democràtica, va ser impugnat pel PP i pel Defensor del Poble (alt càrrec del PSOE) davant el Tribunal Constitucional. Aquest tribunal, desprestigiats per la seva politització i emprats com una tercera cambra per les dues principals formacions polítiques, hi faria una forta retallada. Cap dels tres objectius esmentats es va aconseguir.

La Sentència 31/2010 del Tribunal Constitucional posà fi a trenta-cinc anys d'Estat autonòmic, i a un model de relacions entre el govern de la Generalitat i el govern espanyol. D'aquesta manera el catalanisme polític inicià un canvi en el que havia estat la seva estratègia al llarg del segle xx i, seguint l'exemple d'altres nacions sense Estat, posà l'intermitent cap al repte més gran que pot proposar-se qualsevol nació: l'assoliment d'un Estat propi.

L'Estat propi representa també una oportunitat per repensar la democràcia, per construir des del principi un sistema polític basat en un nou model de democràcia diferent. L'actual sistema polític espanyol està fonamentat en un model de democràcia mínima, procedimental, que entén el sistema polític com un àmbit en el qual s'han de complir i respectar unes regles de joc (per elegir uns governants i per prendre decisions sobre els afers col·lectius). És una visió elitista, que no confia en els ciutadans i que es concreta en aquella frase que diu «La democràcia és massa important per deixar-la en mans dels ciutadans». Aquesta és una visió poc ambiciosa, immobilista, que veu la Constitució com un punt i final («només es pot parlar d'allò que preveu la Constitució», diuen) i no com un punt de partida.

Enfront d'aquesta visió, defensem una visió més ambi-

ciosa, que pensa que aquells principis, aquelles regles de joc (sufragi universal, eleccions lliures i competitives, llibertat d'expressió i de manifestació, separació de poders, principi d'igualtat i justícia, drets i llibertats ciutadanes...), són necessàries, però insuficients. Una visió que comprèn la democràcia com un procés. Un procés històric, un procés obert, que el que busca és ampliar el màxim nombre de drets per al major nombre de persones possible. És una visió dinàmica, que veu la Constitució com un punt de partida d'un viatge que, per definició, no s'acaba mai. És una democràcia exigent, un model que té voluntat d'anar millorant constantment. Aquest model de democràcia que defensem rebutja l'elitisme dels governants i entén que les persones són ciutadans amb drets i deures, i que tenen la capacitat de participar en els afers públics. La frase que resumeix aquest model és la que diu que «la democràcia és massa important per deixar-la només en mans dels polítics». Per tant, es tracta d'un model de democràcia representativa, i participativa i directa a la vegada. Una democràcia feta per polítics, en la qual els ciutadans poden participar tant com puguin entre elecció i elecció.

El present llibre té una primera part que recull les quatre ponències que es van presentar a la Fundació CatDem el mes d'abril del 2015. A en Jaume López, professor de Ciència Política a la Universitat Pompeu Fabra, li vam demanar, com a primera ponència del llibre, que ens exposés la idea de qualitat democràtica, una idea que ens parla de la necessitat de millorar el funcionament d'un sistema polític, una idea de la qual parlen moltes persones, però de la qual ben poques persones han escrit.

Al professor Albert Serra, director de l'Institut de Governança i Administració pública d'ESADE, li vam demanar quines són les condicions que fan possible la prosperitat de les nacions, seguint l'esquema acadèmicament reconegut els darrers anys pels professors Acemoglu i Robinson.

En tercer lloc, al catedràtic de filosofia de la Universitat Ramon Llull Francesc Torralba li vam sol·licitar una ponència sobre la importància de la cultura cívica com a requisit fonamental per al bon funcionament d'un sistema polític. Si de bon inici ja teníem la intuïció que aquesta era la base del bon funcionament d'un sistema polític, en acabar el projecte n'estem ben convençuts: no hi pot haver una democràcia de qualitat sense ciutadans practicants dels bons valors democràtics.

I en darrer lloc, li vam encarregar al professor Àngel Castiñeira, director de la Càtedra de Lideratges d'ESADE, quines són les qualitats i virtuts que hauríem d'exercir els dirigents públics per dur a terme una gestió responsable i exemplar.

A continuació d'aquestes quatre ponències, la segona part del llibre recull les respostes a un qüestionari que vam passar a una vintena de persones expertes que han reflexionat a bastament sobre regeneració política. Tots ells formen part d'un grup de persones que des de fa temps han reflexionat sobre el tema que ens ocupa des de la llibertat intel·lectual i la pluralitat ideològica. Amb les seves aportacions, aquesta diversitat ha enriquit de forma molt important la present publicació. Els autors que hi han participat són: Oriol Amat, Norbert Bilbeny, Quim Brugué, Carles Campuzano, Joaquim Ferrer, Julià de Jòdar, Juan José López Burniol, Joan Majó, Jordi Matas, Daniel Ortiz, Joan Lluís Pérez Francesch, Miquel Puig, Josep Maria Reniu, Begoña

Román, Jordi Sauret, Josep Soler, Joan Subirats i Josep Maria Vallès.

Finalment, la present publicació acaba amb un text que hem elaborat des de la Fundació CatDem que recull la visió pròpia sobre els reptes actuals i unes propostes de regeneració democràtica.

Hem d'expressar el nostre agraïment a les vint-i-dues persones que han acceptat participar en aquest projecte col·lectiu i que amb les seves aportacions l'han fet possible. Són els quatre ponents esmentats, que amb les seves reflexions componen el cos principal d'aquesta publicació, i les persones que van acceptar respondre el qüestionari que els vàrem enviar.

Fem extensiu el present agraïment a Magda Oranich, Oriol Molas i Josep Rull, que juntament amb Joan Majó, Jordi Matas, Begoña Román i Miquel Puig van participar en el seminari de cloenda del cicle de conferències.

Finalment, un agraïment als companys de l'equip de la Fundació, especialment per a en Martin Aranburu, per a en Roger Rosich i per a en Jaume López, que han participat plenament en aquest projecte des del seu inici. I també per a l'Albert Trullols.

Aquest és un projecte nou, però la idea ve de lluny. Com diu el professor Robert Dahl, la democràcia és un viatge inacabat. La democràcia cal repensar-la contínuament. Fa dinou anys, des de la Fundació Ramon Trias Fargas vam liderar un projecte col·lectiu, de característiques semblants, en el qual van participar també una vintena llarga d'acadèmics i dirigents polítics, que portava per títol *Crisi de la política? Algunes propostes per enfortir la democràcia* (editorial

Columna, 1996). Certament, eren altres temps. La problemàtica ja era d'actualitat, però no era tan roent com ara. La democràcia s'ha de repensar permanentment, cercant l'ideal de qualitat democràtica i apropant-nos-hi.

Segur que el lector trobarà elements de reflexió sobre un tema que és tan vell com la mateixa democràcia, un tema del qual no deixarem de parlar mai, perquè forma part de la mateixa naturalesa humana. Aquest és un text que té el ferm propòsit d'ajudar a construir entre tots una democràcia de més qualitat. És al nostre abast assolir-ho!

Juliol de 2015

A què ens referim quan parlem de qualitat democràtica?

Oportunitats democràtiques del procés

JAUME LÓPEZ

Professor de Ciència Política de la UPF

Parlar de qualitat democràtica és especialment rellevant en la Catalunya actual. Per començar, perquè vivim un període de crisi política similar a la que viuen altres democràcies avançades del nostre entorn. Els símptomes són els mateixos: qüestionament dels mecanismes de representació i desconfiança cap als partits i cap als mal anomenats polítics en un marc de total acceptació de la democràcia liberal. (Dels «mal anomenats polítics» ja en parlaré més endavant.) Però també, i de manera molt singular, perquè en el procés de transició nacional que està vivint Catalunya la democràcia ha estat, des del principi, en el centre de totes les reivindicacions.

No podem entendre les demandes sobiranistes que aquests darrers anys protagonitzen les reivindicacions de

més abast a la nostra societat com una cosa aliena a la qualitat i l'aprofundiment democràtics. Tot el contrari. L'anomenat «dret a decidir» és l'expressió més genuïna d'aquesta connexió. Com a cap altre lloc al món, la independència es planteja avui com una resposta a la incapacitat de reforma del sistema constitucional vigent. Recordem-ho: en les grans manifestacions del dret a decidir (2006, 2007 i 2010) s'assumia el marc estatutari i constitucional que es volia transcendir per donar cabuda a les demandes de més i millor reconeixement de Catalunya com a subjecte polític (com a nació) amb un nou encaix dins de l'Estat. Es donava per fet que la democràcia no es pot entendre com una exclusió de les minories permanents, el que a la pràctica suposa la situació de la voluntat catalana, i que democràticament es podien articular solucions que ens reconeguessin com iguals. El fracàs d'aquesta via ens portarà cap a una nova reivindicació, de nou, eminentment democràtica: la de fer un referèndum per conèixer la voluntat majoritària dels catalans sobre el seu futur polític.

Plantejat un nou horitzó, la democràcia torna a ser un dels motors del procés quan es comença a pensar en com podria ser el nou Estat amb uns fonaments propis del segle XXI, en els quals, sens dubte, la qualitat democràtica ha de ser clarament protagonista. De fet, resumint molt els diferents perfils d'independentistes que es troben i les diverses motivacions que els impulsen, és fàcil distingir un independentisme més motivat per qüestions identitàries i culturals, un altre per motius econòmics i que, en el seu vessant més social, busca garantir l'Estat de benestar a Catalunya i, cada vegada més, el que es fonamenta en els motius democràtics dels qui cerquen la manera d'augmentar la qualitat democràtica del país on viuen, i que entenen que això és més di-

fícil que es doni en el marc espanyol que en el marc d'una nova república catalana.

No es tracta de raons excloents, més aviat es reforcen mútuament. El reconeixement com a poble, el benestar i la justícia social possibles amb la riquesa generada al país i la possibilitat de desenvolupar els valors democràtics a través de canvis institucionals en profunditat, fins i tot, amb la possibilitat d'innovar, són tres cares de la mateixa moneda que fan que la crisi política general prengui nous matisos a casa nostra. Juntament amb la necessitat de repensar la relació entre ciutadans i representants que afronten les actuals democràcies representatives, aquí ens plantejem el repte de dissenyar *ex novo* una democràcia de qualitat. D'això en parlaré al final, quan em refereixi a les oportunitats democràtiques que ens obre el procés. De moment, dediquem-nos a analitzar el que el cas català té en comú amb la resta de democràcies representatives del nostre entorn.

1. La solidesa del trípede democràtic

Parlar de qualitat democràtica és referir-se a la vella idea d'aprofundiment democràtic, que ve de lluny. És a dir, com fer que el govern del poble es desenvolupi al màxim. Que la voluntat de la ciutadania arribi de la manera més eficaç possible a contribuir a la decisió col·lectiva, que hi hagi el mínim d'interferències, que la distància entre les preferències ciutadanes i la decisió col·lectiva final sigui el més petita possible, i si existeix és perquè s'ha augmentat la qualitat de la decisió final: si és diferent és perquè demostrablement és millor.

Vol dir també el control efectiu dels representants,

aquells ciutadans que tenen la responsabilitat de representar-nos. Sovint penso que convé que no els diguem polítics. Perquè polítics ho som tots, en una democràcia. No donem per fet que hi ha una gent que fa política i que la resta no en fa. És possible que aquesta idea tingui un impacte més gran del que pensem, subtil però tan real com la resta de marcs mentals que construeixen el que donem per fet: uns fan política; els altres, la majoria, voten i res més. És evident que una democràcia de qualitat no funciona si la ciutadania no concep la política com un compromís diari que implica a tothom. Que no distingeix entre polítics i ciutadania, perquè es tracten pràcticament de sinònims. Quan un representant i un representat parlen, dialoguen dos polítics amb responsabilitats diferents, potser només temporalment diferents.

Responsiveness i accountability, doncs, totes dues alhora com a fórmules per expressar el govern del poble. Recepció de les preferències ciutadanes i control de les decisions preses en el seu nom per part dels seus representants, els dos reptes als quals ha de fer front tota democràcia representativa. De fet, la lògica amb la qual abordar-los, malgrat les complexitats evidents, no hauria de ser gaire diferent de la que utilitzem quan ens plantejem com volem que actuï el nostre advocat: que ens representi adequadament i que respongui de les seves accions davant nostre. Tot plegat, força lluny de l'esquema que connecta la democràcia representativa amb la imatge d'unes eleccions cada quatre anys i prou.

Millorar la presa de decisions vol dir, en ple segle XXI, aconseguir treure el màxim partit de les tres dimensions possibles de la democràcia: la democràcia representativa, la democràcia participativa i la democràcia directa. La ciència política ens dóna prou exemples per afirmar que, lluny

de concepcions teòriques sense base empírica, totes tres es poden reforçar mútuament tot aportant les seves respectives virtuts pròpies. M'agrada fer servir la imatge d'un trípede, que amb els seus tres peus resulta molt més estable que qualsevol altra opció bípeda. El trípede democràtic. Aprofundiment democràtic vol dir aprofundir alhora en aquests tres peus i, per tant, vol dir muscular aquella dimensió que hagi passat més a un segon pla fins al moment. Això dependrà del context, però està clar que ara per ara la democràcia representativa és la que ha estat protagonista dels nostres sistemes democràtics. La nostra atenció, doncs, ha de girar cap a les altres dues dimensions.

A vegades es fa referència també a una quarta, la democràcia deliberativa. Tanmateix, possiblement en aquest cas no es tracti d'una forma de presa de decisions (ja sigui a través de representants, d'un referèndum o a través d'un mecanisme participatiu), sinó de la condició necessària perquè qualsevol d'aquests tres procediments es desenvolupi amb qualitat. Les seves respectives virtuts depenen del fet que es generi algun tipus de deliberació en cadascuna d'elles. Un parlament funciona el millor possible quan és capaç de convertir-se en una cambra deliberativa de representants, quan les opinions poden ser modificades a partir dels arguments aportats i el Parlament és alguna cosa més que un aparador de posicions rígides i prefixades. El mateix podem dir d'un procés participatiu, com un pressupost participatiu, la principal virtut del qual possiblement sigui la seva inclusivitat, incorporar maneres de veure les coses que són socialment minoritàries però que poden ser importants d'incloure en la decisió final, i que afloren després de la deliberació. Igualment, un referèndum pren el seu màxim sentit si és precedit d'un veritable debat social que im-

plica una deliberació pública a través dels mitjans de comunicació. La deliberació, doncs, és una condició transversal de qualsevol de les dimensions democràtiques.

Val la pena subratllar aquesta complementarietat, perquè els esquemes clàssics bastien una rotunda oposició. Recordem, per exemple, la famosa contraposició entre la *llibertat dels antics* i la *llibertat dels moderns* de Benjamin Constant (1819): la primera estava caracteritzada per les formes de democràcia participativa i directa que exercien els pobles antics; la segona, pròpia de la modernitat, estava fonamentada en la democràcia representativa. Aquestes dues opcions teòricament irreconciliables, definides en un esquema de tesi-antítesi, al segle XXI, deixant enrere els debats estrictament filosòfics i substituint-los per l'anàlisi científica de tota l'experiència acumulada, no tenen cap sentit. Disposem de dades per copsar quines són les implicacions de cadascuna d'aquestes fórmules democràtiques i quins impactes tenen quan les combinem, depenent —cal subratllar-ho— dels elements contextuals que aporta la societat en la qual es desenvolupen.

En posaré dos exemples. Si observem el cas suís, d'acord amb les enquestes en aquells cantons on més es desenvolupa la democràcia directa els representants polítics gaudeixen de més legitimitat. Per què? Probablement perquè hi ha més coincidència entre les preferències de la ciutadania i les que expressen les polítiques públiques que es realitzen (Serdült, 2007). La democràcia directa enforteix la democràcia representativa perquè fa que els governants descartin decisions molt allunyades de les preferències ciutadanes per por de patir un referèndum que actuï com a veto. Com diu l'advocat suís d'origen espanyol, i promotor de la democràcia directa a Espanya, Daniel Ortiz, els referèndums

gaudeixen d'una força preventiva. El millor referèndum és el que, podent-se fer, no s'acaba celebrant (per innecessari).

Una altra preconcepció sobre la relació entre democràcia directa i representativa és que la possibilitat de participar de la ciutadania, a través de referèndums regulars, radicalitza l'esfera pública i paralitza l'obra de govern. Les dades ho desmenteixen. Des del 2000, a escala federal, s'han donat setanta-una iniciatives populars (referèndums fruit de la iniciativa ciutadana a través de la recollida de signatures per reformar la Constitució), de les quals només deu van ser aprovades pel conjunt dels ciutadans, és a dir, van prosperar. Així mateix, dels trenta-nou referèndums opcionals (referèndums de veto), en trenta es va aprovar el que havia proposat el govern.¹ Ara bé, m'agrada subratllar també que en els altres nou casos a la ciutadania que s'oposava a la mesura no li va caldre tallar carrers i organitzar mobilitzacions populars per aturar-la. No es va perdre tota aquesta energia ciutadana, que, en canvi, es va poder dedicar a accions més positives. L'etiqueta «popular» a la república helvètica, un dels llocs del món on té més sentit utilitzar-la, no té un pedigrí especial. Les propostes es valoren en si mateixes, i la confluència de la doble font democràtica, representativa i directa, depura els resultats d'ambdues, cosa que ens fa concloure que, en societats avançades, les seves virtuts es retroalimenten mútuament. No és una conclusió teòrica, és un resultat empíric.

Això és sempre així? És aplicable a qualsevol lloc? Alguns països de l'Amèrica Llatina, com el Perú, Colòmbia i l'Equador, han introduït en les darreres dècades els referèndums revocatoris per destituir alguns càrrecs representatius.

1. <http://www.c2d.ch>. Vegeu fins a l'any 2007 l'anàlisi inclosa a López & Requejo (2008).